

25. Теоретичні та методичні засади управління підготовкою фахівців з педагогіки вищої школи на основі компетентнісного підходу в межах європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу : монографія / З. В. Рябова, І. І. Драч, Н. О. Приходькіна [та ін.]. – К. : ТОВ «Альфа-Реклама», 2014. – 338 с.

26. Толочко С. В. Формування методичної компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих аграрних навчальних закладів [Текст]: дис. ... канд. пед. наук / Толочко Світлана Вікторівна. – К., 2012. – 309 с.

Дата надходження до редакції: 09.08.2018 р.

УДК 377

Віктор ДЕМ'ЯНИЮК,
директор Рівненського
економіко-технологічного коледжу
Національного університету водного господарства
та природокористування,
заслужений працівник освіти України

ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У роботі окреслено зміст феномену професійної підготовки як специфічної системи. Доведено, що професійна підготовка повинна включати не лише суто професійну, вузькоспеціальну підготовку, а й її ціннісну складову, спрямовану на становлення духовно багатой, інтелектуально розвиненої, зрілої в етичному та ціннісному плані особистості, здатної адекватно та ефективно реагувати на життєві виклики. Особливу увагу звернено на професійно-ціннісну підготовку, розкрито та проаналізовано її зміст і завдання.

Ключові слова: професійна підготовка, професійно-ціннісна підготовка, аксіологія, педагогіка.

В работе обозначено содержание феномена профессиональной подготовки как специфической системы. Доказано, что профессиональная подготовка должна включать не только сугубо профессиональную, узкоспециальную подготовку, но и ее ценностную составляющую, направленную на становление духовно богатой, интеллектуально развитой, зрелой в этическом и ценностном плане личности, способной адекватно и эффективно реагировать на жизненные вызовы. Особое внимание обращено на профессионально-ценностную подготовку, раскрыты и проанализированы ее содержание и задачи.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессионально-ценностная подготовка, аксиология, педагогика.

The article deals with the phenomenon of professional training as a specific system. It has been proved that professional training should consist not only from professional and highly specialized training, but also include value component, that aimed on the development of a spiritually, intellectually, ethical mature and value-based personality, that is capable to respond adequately and effectively to life

challenges. Special attention drawn to professional-value training, revealed and analyzed its tasks and contents.

Key words: professional training, professional-value training, axiology, pedagogy.

Постановка проблеми. Визначальним показником професійної готовності випускника закладу вищої освіти до діяльності за фахом є не лише наявність професійних знань, а й сформованість ціннісно-сислової сфери. Таким чином, метою навчального процесу є формування професійних компетентностей, що інтегрують у собі як когнітивні та технологічні складові, так і мотиваційні, етичні, аксіологічні, соціальні та поведінкові. Зважаючи на це, професійно-ціннісна підготовка майбутніх фахівців має принципове значення та посідає особливе місце в системі професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема й економіко-технологічного напрямку. Увага до теми професійної підготовки насамперед обумовлена необхідністю перебудови національної системи освіти, що ставить перед собою важливі завдання як ідеологічного, так і практичного характеру.

Мета даної розвідки – окреслити сучасне бачення професійної підготовки; проаналізувати місце та освітньо-виховне значення професійно-ціннісної підготовки.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблематика професійної підготовки широко представлена в сучасній педагогічній літературі, зокрема вона є предметом пошуків як українських, так і зарубіжних науковців (О. Андрусь, В. Андрущенко, І. Бех, Л. Воденникова, Н. Грищенко, Р. Гуревич, К. Дубич, В. Кремень, Н. Побірченко, О. Федорова, М. Яницький та ін.). Залучення теоретичних і практичних досліджень представлених вище авторів ми розглядаємо як методологічне підґрунтя осмислення проблематики професійної підготовки, перш за все її аксіологічний аспект.

Виклад основного матеріалу. Осмислюючи феномен професійно-ціннісної підготовки, маємо визнати, що він є елементом більш загальної системи професійної підготовки, що здійснюється в межах вищої школи. Останнє положення визначає необхідність приділення особливої уваги до професійної підготовки фахівців, що сприяє розвитку рефлексивних механізмів філософсько-методологічного аналізу всієї системи професійної підготовки. Застосування означених механізмів забезпечує концептуальність і методологічну вираженість розвитку системи професійної підготовки з урахуванням актуального соціального контексту та перспективних суспільних завдань.

Варто пам'ятати, що соціальна система, в межах якої відбувається освітній процес, зокрема й професійна підготовка, детермінується системою цінностей та ціннісних орієнтацій, укорінених у суспільне буття. При цьому професійна освіта детермінується суспільними цінностями, які покликані впливати на трансформаційні процеси в суспільстві, наприклад, у ціннісній сфері. Завдання всебічного та системного розгляду професійної освіти в комплексі з метою підвищення її ефективності та оптимальності вимагає безпосереднього звернення до аксіологічної складової теорії і практики професійної підготовки. Зрештою, такий підхід відкриває нові можливості для визначення місця професійної підготовки в загальній системі освіти і виховання особистості.

У спеціальній літературі наявна значна кількість матеріалів, присвячених питанням професійної підготовки, на яку покладено завдання формування у майбутнього фахівця компетенцій, що забезпечуватимуть ефективну соціалізацію особистості та її професійну адаптацію [6]. При цьому в проблематиці професійної підготовки виокремлюють два взаємопов'язані аспекти:

1) формування високопрофесійного фахівця, здатного приймати важливі у виробничій діяльності рішення, тобто адаптуватися до умов професійної діяльності;

2) формування таких значущих для професії якостей, які значною мірою впливатимуть на конкурентоспроможність майбутнього фахівця [11].

Отже, сучасна професійна підготовка фактично передбачає, з одного боку, передачу досвіду, знань, умінь і навичок від одного покоління іншому, а з іншого – забезпечує засвоєння, осмислення й застосування цінностей та ціннісних установок, що санкціоновані суспільством у подальшій життєдіяльності (зокрема й професійній). При цьому варто пам'ятати, що в процесі отримання певного освітнього фаху відбувається комплексна зміна особистості студента, що передбачає переорієнтацію з особистісної зацікавленості в отриманні необхідних знань і навичок на усвідомлення соціальної значущості майбутньої професії. Оптимальним результатом професійної підготовки вважаємо розвиток особистісних і професійних якостей студента коледжу, його ціннісно-сислової сфери, що сумарно забезпечують здатність адаптуватися до мінливого та динамічного соціально-економічного середовища, а також розвивають здатність до швидкої соціалізації.

Реалізація вищезазначеного завдання передбачає опанування сучасної картини світу; оволодіння фундаментальними, прикладними знаннями, високою культурою організації та реалізації професійної діяльності; набуття особистістю вмінь та навичок продуктивної життєдіяльності;

сприйняття як особистісного пріоритету самовдосконалення та необхідності духовного поступу [4]. При цьому відзначається, що новітні суспільні тенденції розвитку суспільства стають причиною незворотних змін щодо питання освітнього рівня населення, насамперед щодо підготовки фахівців з усього спектра професій. Нині загально визнаною є теза, що без високоякісної системи підготовки професійних кадрів неможливе вирішення сучасних економічних, соціальних і політичних завдань.

Відзначимо, що система професійної підготовки на рівні коледжу має чимало переваг: 1) здатність забезпечувати масову підготовку фахівців на достатньо високому професійному рівні; 2) практична орієнтованість освітніх програм; 3) незначний термін їх реалізації [1, с. 49-50].

Прикметно, що професійну підготовку неодмінно пов'язують із формуванням ціннісно-сислової сфери. Так, український педагог і філософ І. Зязюн убачав надважливою метою професійної підготовки формування особистості, що є запорукою ефективною та творчою за змістом професійної діяльності. У своїх працях науковець стверджував, що принципово завдання професійної підготовки – формувати гармонійну особистість, орієнтовану на загальнолюдські цінності, з відповідним стилем мислення, рівнем інтелектуального та морально-етичного розвитку [5, с. 125-126]. Зі свого боку українська дослідниця Н. Ничкало вказує на те, що професійна підготовка фахівців орієнтована на особистісний розвиток і творчу самореалізацію кожного громадянина України, формування поколінь, які навчаються впродовж життя, розвивають цінності громадянського суспільства, сприяють консолідації української нації та її інтеграції у європейський та світовий простір [10, с. 10]. Професійна підготовка, що включає методики ціннісного виховання, здатна виступати принциповим і дієвим чинником ціннісно-сислової сфери студента коледжу, адже перспектива розвитку української держави потребує розвинених, духовно-творчих, моральних, ціннісно зрілих особистостей, добросесних, гуманних, креативних, професійна діяльність яких спрямована на соціальне оточення.

Принагідно варто нагадати, що відповідно до Концепції національного виховання студентської молоді, затвердженої рішенням колегії МОН України від 25.06.2009 № 7/2-4 [7], у рамках професійної підготовки передбачено реалізувати завдання національного виховання, що спрямоване на формування ціннісно-сислової сфери студента, зокрема засвоєння студентами патріотичних цінностей (поваги й любові до рідної землі, українських традицій), цінностей громадянського суспільства (гідність громадянина, верховенство права і законності), а також індивідуальних цінностей (фізичне здоров'я, духовне багатство, самовдосконалення та самореалізація). У підсумку зазначене вище сприятиме формуванню патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Іншим принципово важливим документом – основою розвитку вітчизняної системи освіти – є Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року [9], де зазначається, що «стратегія розвитку національної системи освіти має формуватися

адекватно до сучасних інтеграційних і глобалізаційних процесів, вимог переходу до постіндустріальної цивілізації, що забезпечить стійкий рух та розвиток України в першій чверті XXI століття, інтегрування національної системи освіти у європейській і світовий освітній простір» [9]. Серед практичних завдань реалізації окресленої стратегії в документі виокремлено питання: 1) оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації, врахування світового досвіду та принципів сталого розвитку; 2) побудови ефектвної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей; 3) забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку учня як громадянина України і світу; 4) підготовки молоді до свідомого вибору сфери життєдіяльності.

Варто зауважити, що Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року практично не дає чіткого уявлення про те, яким чином мають реалізуватися завдання морально-духовного й культурного розвитку студентської молоді в системі вищої освіти. Передусім документ містить настанови організаційно-управлінського та навчально-методичного характеру. Натомість у розділі «Основні завдання Національної стратегії» щодо вищої освіти відсутні конкретні завдання для розбудови професійно-ціннісної підготовки, що, на нашу думку, є очевидним недоліком означеного документа. У зв'язку з цим у практичній діяльності доводиться керуватися загальними положеннями, що викладені в розділі «Забезпечення національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді».

Показово, що інформація щодо професійно-ціннісної компоненти відсутня і в Законі України «Про професійно-технічну освіту» від 10.10.1998 [10]. При цьому в Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №103/98-ВР [8] уже в першому розділі («Загальні положення») детермінують вищу освіту як сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, **морально-етичних цінностей** (виділено нами – авт.), інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти. Крім того, в означеному документі йдеться про те, що мета професійної підготовки спрямована на формування системи компетентностей, які визначаються як динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, **морально-етичних цінностей** (виділено нами – авт.), яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. При цьому в статті 21 Закону України «Про вищу освіту» разом із регламентацією основних завдань закладу вищої освіти йдеться про: 1) утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; 2) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; 3) поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян [3].

Зважаючи на вищезначене, необхідно визнати, що професійна підготовка повинна включати не лише професійну, вузькоспеціальну підготовку, а й її ціннісну складову, що спрямована на становлення духовно багатой (не залежно від фаху), інтелектуально розвиненої, зрілої в етичному та ціннісному плані особистості, яка здатна адекватно та ефективно реагувати на життєві виклики. Приділення неналежної уваги ціннісній складовій професійної підготовки призводить до виникнення, як стверджував український педагог В. Кремень, феномена «формально освіченої людини». Йдеться про носія певного обсягу знань, але недостатньо особистісно розвиненої людини, яка не здатна проявити в житті та професійній діяльності всі свої потенційні можливості. «Суспільство, що має критичну масу таких людей, неспроможне до динамічного інноваційного розвитку, що й визначає нині місце кожної нації під сонцем» [8, с. 7]. Отже, педагогічний аспект професійно-ціннісної підготовки полягає в забезпеченні умов об'єктивації загальнолюдських цінностей у свідомості майбутнього фахівця (студента коледжу), формування на їх основі стійких індивідуальних гуманістичних ціннісних орієнтацій та, зрештою, розбудову ціннісно-сислової сфери як основи майбутньої соціалізації особистості, зокрема й професійної.

Висновки. Таким чином, викладений у статті матеріал дає підстави стверджувати, що професійно-ціннісна підготовка майбутніх фахівців є важливим елементом професійної підготовки. Метою професійно-ціннісної підготовки є формування ціннісно-сислової сфери як специфічної системи особистісно усвідомлених гуманістичних цінностей та смислів, що виконують роль орієнтирів соціальної і професійної активності, зумовлюють життєву позицію, визначаючи її змістове наповнення і шляхи досягнення професійних цілей у професійній діяльності особистості. При цьому формування ціннісно-сислової сфери є складним процесом, що характеризується індивідуальними та суспільними особливостями, адже, з одного боку, є результатом зовнішнього соціокультурного впливу (зокрема засобами освіти), а з іншого – наслідком індивідуального досвіду пошуку сенсів буття та засвоєння цінностей і ціннісних орієнтацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Долгих Г. И. Среднее профессиональное образование: диагностика качества профессиональной подготовки – одно из направлений совершенствования подготовки специалистов / Г. И. Долгих // «Профессиональная подготовленность выпускников к рынкам труда: проблемы и пути решения»: материалы и рекомендации международной научно-практической конференции, посвященной 45-летию Тюменского индустриального института имени Ленинского комсомола. – Тюмень : ТИИ, 2008. – С. 49–52.
2. Закон України «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 № 103/98-ВР (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

4. Зеленов Є. А. Теоретико-методологічні основи планетарного виховання студентської молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Є. А. Зеленов. – Луганськ, 2009. – 44 с.

5. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : [посібник] / І. А. Зязюн. – Київ : МАУП, 2000. – 312 с.

6. Козарь Т. П. Реформування змісту освіти як пріоритет державної освітньої політики / Т. П. Козарь // Держава та регіони. – 2009. – № 4. – С. 48–51. – (Серія «Державне управління»).

7. Концепція національного виховання студентської молоді від 25.06.2009 № 7/2-4 [Електронний ресурс] / МОН України // Освіта.ua. – Режим доступу : https://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/4310/.

8. Кремень В. Освіта, особистість і соціальний поступ / В. Кремень // Освіта для сучасності = Educația dla współczesności : зб. наук. пр. : у 2 т. / МОН України, НАПН України, НПУ імені М. П. Драгоманова, Комітет педагогічних наук Польської академії наук, Наукове товариство «Польща–Україна», Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,

Асоціація ректорів пед. ун-тів Європи ; редкол. : В. Г. Кремень (голова), В. П. Андрущенко, Н. Г. Ничкало, Ф. Шльосек та ін. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – Т. 1. – С. 6–12.

9. Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року від 25.06.2013 № 344/2013 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

10. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н. Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 9–22.

11. Самойлик Н. А. Структурно-функціональна модель професійно-ціннісних орієнтацій особистості [Електронний ресурс] / Н. А. Самойлик // Мир науки : інтернет-журнал. – 2016. – Т. 4. – № 2. – Режим доступу : <http://mir-nauki.com/PDF/16PD MN 2 16.pdf>.

Дата надходження до редакції: 28.09.2018 р.